Over ‘vraeme, hollenders en gaste’: ontwikkeling van het toerisme in Schin op Geul

In 1926 krijgt Louis Caubo, zoon van veldwachter Caubo, toestemming voor het exploiteren van zwem- en badinrichting ‘De Waterval’. Deze badinrichting, een zwembad nabij de waterval in de Geul aan het einde van de Graafstraat, werd vooral bezocht door in Valkenburg verblijvende gasten. In de jaren die daarop volgen zal dit zwembad voor de nodige beroering zorgen in het vredige Schin op Geul. Vooral is er kritiek op het ‘zedeloos gedrag’. In een krantenpublicatie van 21 september 1929 lezen we:
Aan alle kanten kan men door de spleten der planken in de kleedkamertjes zien..... Personen van beiderlei geslacht gingen na hun bad met elkander stoeien en zich te drogen leggen in het weiland….. Wie zal hier den bezem hanteeren ?

In 1936 wordt er op advies van de Inspecteur van de Volksgezondheidsdienst geen vergunning meer verleend. Hij heeft geconstateerd dat er diverse rioleringen op de Geul uitmonden waardoor het zwembadwater, dat betrokken wordt uit de Geul, gevaarlijk is voor de gezondheid. Het betekent het einde van de eerste toeristische attractie in Schin op Geul. Maar zeker niet het einde van de toeristische ontwikkeling in ons dorp. Integendeel, die begon toen in feite pas.

Wandeltoerisme
Vóór de eerste wereldoorlog was het toerisme in Schin op Geul zeker geen economische factor van belang. Valkenburg was het centrum van het beginnend toerisme in het Limburgse heuvelland. Buiten het Geulstadje was de toerist, met uitzondering van wandelaars, nog een vrijwel onbekend fenomeen. Voor logies en verzorging waren de gasten aangewezen op de accommodaties in het stadje Valkenburg. Dat veranderde pas langzaam tegen het einde van de negentiende eeuw, toen in plaatsen als Meerssen, Gulpen en Vaals kleine hotelbedrijven het licht zagen.

In de wandelgidsen uit die tijd worden wel tochten door het Geuldal beschreven. Ongetwijfeld hebben ondernemende personen kans gezien iets aan de wandelaars te verdienen. Kasteleins zullen verfrissingen of eten hebben aangeboden en de bezoekers zullen hier of daar iets hebben gekocht. Mevrouw Dautzenberg bijvoorbeeld, de latere exploitante van Hotel Geulzicht, verkocht op een tafeltje naast haar voordeur fruit en groente uit eigen tuin aan de voorbijgangers. Zij woonde toen nog waar nu café ’t Graefke is.

Guus Bosch van hotel Op de Beek weet zich te herinneren dat zij bij zijn ouders perziken kocht voor zeven cent per stuk, om die aan huis weer te verkopen. Mevrouw Dautzenberg was kennelijk een ondernemende vrouw die later in toeristisch Schin op Geul nog een voorbeeldfunctie zou vervullen.

In dorpen als Schin op Geul was er in het begin van de twintigste eeuw waarschijnlijk nauwelijks logiesgelegenheid. Een van de weinige gegevens hierover is te vinden in een boek van Annie Romein-Verschoor. Nadat Annie Verschoor in augustus 1920 met Jan Romein getrouwd was, maakte het jonge paar een huwelijksreis naar Limburg. Door toeval (het slechte weer) kwamen ze in Schin op Geul terecht. En daarover schreef Annie:
Daar maakten we wat wandelingen in regen en klei vanuit een dorpscafé met logeergelegenheid in een soort pronkkamer, waar inmaakpotten en heiligen onder stolpen om en om op de eikenhouten kasten stonden…[1]

café van Weersch – Paffen (ca. 1928)

In deze passage wordt duidelijk dat Schin op Geul in 1920 wel al onderdak biedt aan wat de inwoners dan nog 'vreemden' noemen, maar dat van op toerisme gerichte activiteiten nog geen sprake is en de omstandigheden zeer primitief zijn. Dus hoewel Valkenburg al eind 19e eeuw naamsbekendheid

[1] Annie Romein-Verschoor: *Omzien in verwondering* (Arbeiderspers, privé-domein, 1970)

krijgt als kuuroord, heeft dit lange tijd geen uitstraling gehad naar Schin op Geul en Oud-Valkenburg.

De eerste pensions

Het eerste pension in onze contreien verrijst in Strucht, op de plek waar ooit een oude boerderij afbrandde. Levien Funcken bouwt er naast de graanmolen die hij bezit, een huis, waar hij in 1929, na zijn huwelijk met Gerda Tummers uit Valkenburg, gaat wonen. Zij stamt uit een horecafamilie en ziet er wel brood in om de nog vrije kamers van het huis te verhuren aan mensen die in Schin op Geul hun vakantie willen doorbrengen; eerst onder de naam pension Funcken-Tummers, nadien hotel Funcken. In 1939 start slager Theo Salden sr. een pensionbedrijf aan het Kerkplein, uitgegroeid tot Hotel Salden, waarin momenteel zijn kleinzoon Theo Salden jr. de scepter zwaait.
Tot aan het uitbreken van de 2e wereldoorlog zijn deze twee pensions de enige officiële onderkomens voor *'Hollenders'.* Tijdens de oorlog ontwikkelt zich alleen café Vinkenberg tot pension (1942). Toch zullen al meerdere gezinnen in die tijd logies aangeboden hebben aan vakantiegangers; inwoning door kostgangers voor een langer verblijf (jongemannen uit het noorden die bijvoorbeeld werken bij de aanleg van het spoor naar Heerlen of bij het plaatsen van de hoogspanningsmasten) is dan al een vrij bekend verschijnsel.

Toen Nederland na de tweede wereldoorlog op orde begon te komen en de eerste toeristen weer uit noordelijk Nederland naar het zuiden afzakten, werd het verstrekken van logies een fenomeen van grotere schaal. Het jaar 1947 staat te boek als het jaar van de terugkeer van de toeristen naar Zuid-Limburg. Reizen naar het buitenland is nog niet toegestaan en het weer in de zomermaanden van 1947 is uitzonderlijk. Ongetwijfeld heeft dat menige dorpsbewoner aan het denken gezet. Telt het dorp in 1947 pas vier gastenverblijven, in 1948 groeit het aantal door naar twintig en in 1949 naar 24[2]. Veel inwoners van Schin op Geul en Oud-Valkenburg maken dankbaar gebruik van de mogelijkheid hun gezinsinkomsten wat op te krikken. Voor de meeste, vaak grote, gezinnen is het immers niet zo eenvoudig om rond te komen in de naoorlogse jaren van schaarste.

Ongeveer ieder huisgezin in Schin op Geul en Oud-Valkenburg heeft wel ooit toeristen in huis gehad, hetzij door zelf logies en verzorging aan te bieden, hetzij als dependance van een hotel of pension in de buurt. De toeristen werden overigens eerst 'vraeme' genoemd, daarna 'Hollenders' en tenslotte 'gasten'; een ontwikkeling die zich geleidelijke en ongemerkt voltrok.

[2] gemeentearchief Valkenburg aan de Geul (archief gemeente Valkenburg-Houthem, nr.4474)

Startende ondernemers
Kijken we naar de start van de bedrijven dan valt op dat doorgaans geen gericht ondernemingsplan werd opgesteld, zoals dat nu zou gaan. Het toeval speelde een grote rol, vaak ook een aansporing van een vriend of een kennis.

Neem mevrouw Schmets met haar camping voor dames:
"Het was in augustus 1942. Op een avond ging de bel en stonden er vijf meisjes voor de deur. Ze werkten op het kantoor van de Spoorwegen in Den Bosch; daardoor hadden zij vrij reizen. Ze wilden een week naar Valkenburg op vakantie komen, maar daar was voor deze meisjes geen accommodatie. Te voet waren ze naar Strucht gekomen en ten einde raad belden ze bij ons aan en vroegen of ze konden overnachten. Het was al een uur of negen 's avonds. Moeder vond dat ze wel op zolder konden slapen; in huis was geen plaats meer. Maar er waren geen dekens. Op zolder lag wel nog een oude matras, daarbij hebben we toen nog een paar oude jassen en zo gelegd. Een tante die aan de overkant van de straat woonde, had nog een paar gewatteerde dekens en heeft die gebracht. Die meisjes hebben toen op zolder geslapen en zijn een hele week gebleven. In de goede kamer, waar toch nooit iemand kwam, werd een ketel water gezet zodat die meisjes zich konden wassen. Je moet je dat eens voorstellen. Maar het klikte meteen met deze meisjes en het was hartstikke leuk…… Het jaar daarna schreven ze of ze weer konden komen. Toen waren er ook jongens bij. Nou ja, de meisjes konden weer bij ons op zolder en ik denk dat ze wel gezorgd hebben dat er een beetje meer beddengoed was en die jongens zijn bij ons tegenover bij Bemelmans in de schuur ondergebracht. Een jaar later hebben de meisjes bij Van Liere op zolder in zo'n stalletje geslapen; zodoende is die familie ook met Hollanders begonnen. In 1947 zijn wij officieel begonnen met tenten achter het huis, een kampeerterrein alleen voor dames ".
(Net Toussaint-Schmets)

Zo ontstonden door hulpvaardigheid maar meteen twee toeristische bedrijven. In andere gevallen werd de stap gezet van dependance naar een eigen pension of hotel. Hotel Heuvelzicht van de familie Roks bijvoorbeeld was eerst dependance van Pension Moonen en hotel Op de Beek van de familie Bosch verrees min of meer op aandringen van mevrouw Dautzenberg van Geulzicht:
"In de winter van '49 op '50 hebben wij, het aannemersbedrijf Jacobs en Bosch, vijf of zeven nieuwe slaapkamers gebouwd in Geulzicht. In het voorjaar waren we nog wat aan het opruimen en toen zei mevrouw Dautzenberg : "Nu heb ik zoveel nieuwe kamers gebouwd en toch heb ik gisteren nog dertien mensen moeten wegsturen." Zij liet overal mensen slapen, in heel het dorp. Ik

vertelde dat wij ook nog een slaapkamer hadden met een wastafel en zei dat ze ons wel eens mensen kon sturen.
Later zei ze dat ze ons twee mensen bracht, maar ze had zelf ook te weinig plaats in de eetkamer, dus Mia moest die mensen ook maar te eten geven en niet alleen laten slapen. Toen ik met die mededeling thuis kwam zei mijn vrouw dat ze daar niet aan kon beginnen, ook al was zij een goede kokkin. Maar het was al bevestigd aan die gasten en wij durfden niet meer af te zeggen." (Guus Bosch)

Bijverdiensten
In de veertiger en begin vijftiger jaren heeft het toerisme nog een hoog informeel gehalte: men schuift de toeristen naar elkaar door en de opbrengsten van de overnachtingen zijn netto bijverdiensten. In de interviews ontstaat het beeld van een gemeenschap waarin men elkaar helpt en elkaar ook wat gunt.
De ontstaansgeschiedenis van hotel/pension Op de Beek illustreert fraai een ontwikkeling die overal Schin op Geul plaatsvond: min of meer toevallig in 1950 begonnen als dépendance van hotel Geulzicht, wordt Op de Beek in 1955 een zelfstandig pension dat op zijn beurt een tijd lang dépendances heeft in bijna de hele buurt van de Hoogbeek.

pensions Savelsberg en Silenzio van klein naar groot

Het werkt als de bekende sneeuwbal: als de eigen zaak (woning) te klein wordt, schakelt men buren en kennissen in die de gasten overnachting bieden bij overloop van het pension en soms ook wel voor hen de maaltijd gaan klaarmaken. Deze dépendances bieden dan weer de mogelijkheid om een leuke bijverdienste voor het gezin te verdienen. Afhankelijk van het soort bedrijf lagen de prijzen voor volledig pension in de beginjaren tussen de drieëneenhalve en zes gulden. (Eind jaren negentig was dit met bedragen van rond de vijfenzestig gulden meer dan vertienvoudigd).

In de gesprekken komen voorbeelden naar voren waar een suggestie van een dorpsgenoot aanleiding is om de stap naar het opnemen van gasten of het 'laote slaope van Hollenders' te nemen. Zo vertelt Irene Berg-Bemelmans, dat bakker Vic Huyts, waar begrijpelijkerwijs veel aanloop was van passanten, haar moeder aanraadde om daar toch maar mee te beginnen en dat hij daarna ook toeristen verwees naar pension Bemelmans-Schreurs aan de bovenkant van de Grachtstraat.

Er zijn ook fraaie verhalen bekend van de wijze waarop de opgroeiende jeugd wist in te spelen op de toeristische ontwikkeling. Zo vertelt Huub van Weersch met kennelijk plezier: "*Op zaterdag gingen wij jongens naar het station om onze gasten af te halen. De toeristen kwamen toen nog allemaal met de trein. Ook gasten van andere pensions arriveerden dan. Zij wisten wel in welk pension ze verbleven maar ze wisten niet waar dit lag. Wij brachten hen dan naar hun onderkomen. Eerst gebeurde dit met de fiets, maar later hadden we een karretje waarmee we de koffers van meer gasten tegelijk konden vervoeren. Deze dienstverlening leverde ons op een zaterdag soms wel zo'n zes gulden op."*

In het algemeen blijft de kostwinner, de vader, zijn beroep uitoefenen als middenstander, (agrariër, winkelier, molenaar, kastelein, timmerman) of in loondienst (als ober, mijnwerker of bij een bedrijf dan wel in overheidsdienst zoals de PTT) en zorgt moeder voor onderkomen en maaltijden voor de 'Hollenders'. Uit de enquêtes komt ook naar voren dat het in meestal de vrouwen zijn die het initiatief daartoe nemen en zich later ook als ondernemer laten inschrijven en de zaak uitbreiden. Als terecht eerbetoon aan deze vrouwen wordt het pension vaak ook naar hen genoemd (pension Andrea, pension Marion, pension Leonie).

Kamperen en bivakkeren

Een andere, minder voorkomende bedrijfsvorm vanaf de jaren veertig is het kamperen en bivakkeren. We hebben de start - in 1942 - van de

slaapgelegenheid op zolder voor dames bij de familie Schmets in Strucht (vader is bovengronds arbeider op de Oranje Nassaumijn) al beschreven. In 1947 wordt dit omgezet in een kampeerplaats voor tenten. Jongens kunnen in Oud-Valkenburg kamperen bij de families Lemmens en Offermans. In het 'Wielderse' deel van Schin op Geul is de familie Blom in de Scheumergats een van de eerste ondernemers met een camping. Ook de heer Wiel Wouters exploiteert een camping aan de Ransdalerweg. In 1946 start de familie Pluijmaekers-Wiertz met een bivakkeerboerderij en camping die later bekendheid krijgt onder de naam 't Hoonderhöfke'. En in diezelfde periode komen er campings van de grond bij de familie Marcus in Schoonbron en de familie Knubben in Engwegen.

camping begin jaren zestig

Marij, Margriet en José Pluijmaekers herinneren zich dat rond 1956 nog sprake was van gescheiden kamperen: de gezinnen lagen bij Knubben, de meisjes bij Pluijmaekers en de jongens bij Marcus. De bedrijfsvoering in die aanvangsjaren is nog primitief:

Bivakkeren kon men in een ontruimde stal, waar doeken werden opgehangen om de verschillende slaapruimtes te scheiden. Aanvankelijk werd op los stro gebivakkeerd; daarna waren voor de hygiëne strozakken verplicht. Wasgelegenheid was er nauwelijks. Vanuit een raam in de bijkeuken werd de

‘kampwinkel’ gerund. We verkochten er brood, melk, kaas, boterhamworst en pudding.

Kamperen en bivakkeren is voor die tijd spotgoedkoop en vooral in trek bij de jeugdigen die weinig te verteren hebben en genoegen nemen met de eenvoudige omstandigheden. Bij de familie Pluijmaekers kost het kamperen in de jaren vijftig 50 cent, volledig pension f 2,50/3,50 en een warme maaltijd f 1,50.

In Valkenburg is kamperen alleen toegestaan als men een kampeerkaart bezit. In de omliggende gemeenten komt die verplichting pas in 1955. Dat betekent dat vóór 1955 veel jongeren naar gemeenten in de omgeving van Valkenburg trekken. De kampeer- en bivakkeerbedrijven in Schoonbron (tot 1982 gemeente Wijlre) plukken daar uiteraard de vruchten van.

Controle wordt in eerste instantie uitgevoerd door de plaatselijke politie. Nadien wordt toezicht gehouden door controleurs van de Kampeerraad en de gemeente. Uiteraard wordt scherp toegezien op ‘het behoud van de goede zeden’: bij het kamperen is er een mannen- en een vrouwenafdeling. Trouwens, ook in de pensions slapen paren die niet wettig getrouwd zijn, apart.

Veel publicaties in de jaren 40 en 50 zijn erg negatief over het kamperen en bivakkeren. De kritiek richt zich vooral op de kleding en het gedrag. Bewoners langs de Valkenburgerweg herinneren zich:” *' s Nachts werden we menige keer uit onze slaap gehaald door luidruchtige jongeren die uit Valkenburg terugkeerden. Vaak lieten ze een spoor van vernieling na: leeggeroofde bloembakken, omgegooide vuilnisemmers etc."*

Mettertijd went men aan de schaarse kledij. De overlast van de jongeren wordt, uit economisch oogpunt, op de koop toegenomen.

Dependances
Vanaf de late jaren veertig ontstonden dus kleine pensions en kampeerbedrijven, en die ontwikkelden zich voorspoedig totdat in de periode 1960 tot zeker 1975 het hele dorp bezaaid was met een web van hotels en pensions, enkele kampeerbedrijven en een reeks van dependances. Het fenomeen ‘dependance’ was niet weg te denken in toeristisch Schin op Geul. Hotels en pensions hadden alle een netwerk van particulieren, die een of meerdere kamers ter beschikking hadden. Zo kwam bijna iedereen wel in contact met logiesverstrekking aan de toerist.

De ontwikkeling van de aantallen overnachtingen zijn maar spaarzaam gedocumenteerd, maar als men de capaciteit van de individuele bedrijven qua aantallen gasten bekijkt in relatie tot de beschikbare kamers dan valt een vreemde verhouding op, die alleen te verklaren is met het gegeven dat soms de helft van de gasten buitenshuis werden ondergebracht. Later, zo eind jaren zeventig, verdwenen de dependances: de gasten werden veeleisender en zagen de dagelijkse voettocht naar een slaaponderkomen elders niet meer zitten; ook het kamercomfort vond men vaak aan de magere kant. Maar zeker in de beginjaren had dit zijn charmes. Zo vertelde Guus Bosch, die in de hoogtijdagen over wel twintig dependances kon beschikken :
“Er waren twee echtparen uit Utrecht te gast, collega’s en goede vrienden. Mijn vrouw had al gezegd dat we alleen in de dependance plaats hadden en dat was een stukje uit de buurt. Er sliepen mensen van ons bij Huub Maessen, in de boerderij op de hoek tegenover camping Schoonbron. En er sliepen gasten bij Siepers, tegenover de kerk. Een van de heren zei op een morgen tegen mijn vrouw: “Mevrouw Bosch, ik had nooit gedacht dat uw hotel zo groot was. Ik ben vanmorgen mijn collega de krant gaan brengen en ik heb twintig minuten gelopen van de ene kamer naar de andere.”

hotel ‘ Op de Beek’

Succes en groei
Van een makkelijke manier om iets bij te verdienen, wordt het bieden van logies aan toeristen in de jaren zeventig een economische factor van betekenis in Schin op Geul. In 1970 start Jan Herberigs, aannemer van professie, met de bouw van het vakantiecentrum Schin op Geul, op een terrein van 10 ha, gelegen langs de spoorbaan bij Walem. Pinksteren 1971 zijn de eerste 48 bungalows klaar voor gebruik. Ook een zwembad en een wasserette staan ter beschikking van de gasten. In de jaren die volgen breidt het complex steeds verder uit. Na overkapping van het zwembad in 1975 volgt er een periode waarin verdere uitbreiding wordt afgedwongen via de Raad van State. In 1984 staan er 75 moderne bungalows. Het voorzieningenniveau is hoog: een winkel, sauna, volautomatische bowlingbaan, speeltuin en restaurant zijn op het complex aanwezig[3].

vakantiecentrum Schin op Geul ca 1980

De toename van het aantal gasten in Schin op Geul had voor de betrokkenen natuurlijk positieve consequenties. De inkomsten namen toe; reden voor Guus Bosch om de situatie te typeren als een verschijnsel van tweeverdieners avant la lettre. "*Nu verdienen partners buitenshuis twee inkomens, toen werkte de echtgenote binnenshuis als tweeverdiener".*

De groeiende inkomsten zorgden ook voor investeringen in de kleine ondernemingen. Het aantal kamers nam toe, er kwamen aparte eetzalen en conversatieruimten, het comfort werd in de loop van de tijd aangepast: er kwam stromend water op de kamers, eerst alleen koud, daarna ook warm

[3] zie Geulrand 11, juli 1985, pag. 50,51

water, de po in het nachtkastje verdween, de eerste individuele douches en toiletten werden ingericht, hier en daar kwam een lift. In de beginjaren was de inrichting van de pensions natuurlijk bescheiden. *“Als we met Pasen open gingen kwamen de gasten ’s morgens soms bibberend van de kamer naar beneden voor een keteltje warm water en een jonge klare tegen de kou”,* vertelt Maria Fortuin-Straaten.

Aan de buitenkant zag men de veranderingen aan de hotel- en pensiongebouwen, die oorspronkelijk gewone woningen waren. Er werd aan- en uitgebouwd. Lange tijd waren de eisen van welstand ondergeschikt aan de financiële mogelijkheden en zaken als praktische haalbaarheid. Veel gebouwen laten nu nog de sporen daarvan zien. Niet elke bouwkundig tekenaar, al dan niet in gemeentelijke dienst, is immers een getalenteerd ontwerper. Wiel Roks, van 1974 tot 1997 exploitant van hotel Heuvelzicht, dat in de loop van de jaren qua capaciteit gegroeid is van enkele naar ruim zestig gasten, was eigenaar van een gebouw dat de nodige veranderingen onderging:
“Toen d’r pap begon was het een gewoon vrijstaand woonhuis. Daar is eerst simpelweg een tweede verdieping op gezet. Dat was niet om aan te zien in feite, smal, langwerpig en hoog. Vervolgens is eerst aan de linkerkant een stuk ertegenaan gezet en naderhand hebben we ook aan de rechterkant uitgebreid. Als je ziet hoe lelijk dat aanvankelijk was ! Ook is aan de achterkant uitgebouwd, een overdekt terras werd eetzaal , enzovoort.”

DE TIJD
F-16: BEWUSTELOZE VLIEGERS IN HET LUCHTRUIM
HET MEEDOGENLOZE FANATISME VAN DE SIKHS
Het familiehotel
hotel heuvelzicht

De Tijd, 24 juli 1987

Hij heeft foto's van elke fase. Zijn gasten hebben zich in ieder geval in de loop der jaren niet aan eventuele architectonische tekortkomingen gestoord.

We hebben ook navraag gedaan naar de manier waarop men gasten in Schin op Geul kreeg. Antwoord: dat ging min of meer vanzelf. Grote reclameactiviteiten waren niet nodig. Een bepaald publiek kwam naar Limburg en verdeelde zichzelf min of meer over plaatsen en accommodaties. Marion Janssen-Meex : *"Eén keer - in veertig jaar! - hebben we een advertentie geplaatst. Dat was duur en om op reacties te reageren met een briefje hadden we geen tijd. Een toevallig telefonisch contact was veel gemakkelijker".*
Er waren natuurlijk collectieve campagnes van de VVV - een organisatie waar men uitgesproken gereserveerd op reageert - of van een groepje ondernemers, maar de individuele hotelier kon over het algemeen zonder. mond-tot-mondreclame volstond volledig.

Familiebedrijven
Zeker in de eerste generatie waren de pensions en campings allemaal typische familiebedrijven. Pas toen in de zeventiger jaren een tweede generatie de bedrijfsvoering overnam, veranderde dit geleidelijk. Het antwoord op de vraag naar de dagelijkse gang van zaken in het pension, wordt door een van de ondervraagden heel kort en krachtig samengevat met één woord: 'werken'. En dat is ook het beeld dat uit de reacties van anderen komt: het gewone leven van alledag in het toch al meestal niet kleine gezin gaat door met dien verstande dat er meer monden gevoed en meer bedden opgemaakt moeten worden.

In een familiebedrijf wordt het werk samen gedaan, door ouders - vooral de moeder - en de kinderen. Fon Weusten weet te vertellen, dat zijn schoonvader thuis kwam van de 'daagschiecht' in de mijn en dan doorgaans in de kelder verdween om aardappelen te gaan schillen. Ook de kinderen moesten mee aanpakken.

"Als kind heb ik heel veel moeten doen. 's Morgens moest ik de schoenen van de gasten naar beneden halen en die poetsen voordat ik naar school ging. In de middaguren gauw een beetje meehelpen met de lunch en dan met het fietsje weer naar school." (Irene Berg-Bemelmans)

"Wij hebben altijd alles samen gedaan. We hebben weinig personeel gehad. Iedereen werd ingezet. Er was geen sprake van zwemmen gaan of zo. De vakantietijd betekende werken. De personeelskosten konden we zo beperken.

Als d'r pap van de koel kwam bakte hij vlaai; bij de lunch kregen de gasten altijd een stuk vlaai. Mam kookte en ik mocht sausjes maken; als kind van een jaar of acht vond ik koken al leuk. Zij ging altijd vroeg naar bed, om een uur of negen, want zij stond 's morgens om vier uur op. Zij deed zelf de was, verzorgde de inmaak van groenten en fruit uit de tuin. Wij kinderen moesten al voor de school begon van alles doen. Ook tussen de middag bij de lunch : thee of koffie doorbrengen, vlees op tafel zetten. Even afruimen en om twee uur begon de school weer. Wij hadden als kind in het seizoen weinig voor ons zelf." (Maria Fortuin-Straaten)*.*

Ook typisch waren de beperkingen in de huisvesting. Ouders en kinderen maakten ruimte voor de gasten en namen tijdelijk genoegen met weinig slaap- en woonruimte. Daarbij moeten we wel bedenken dat in het begin het vakantieseizoen kort was: met zes weken was alles voorbij. Later kwam verruiming: een paar dagen met Pasen en Pinksteren, dan de vakantietijd; nog later het fenomeen herfstvakantie en in de loop der tachtiger jaren openstelling van Pasen tot en met Kerst en Nieuwjaar.

interieur ca. 1965

Volpension was de regel: ontbijt, koffie, lunch, thee, avondeten en weer koffie tot slot. Moeder stond achter het fornuis en kookte doorgaans eenvoudig, maar overvloedig. De menusamenstelling van de hoofdmaaltijd is blijkens alle informatie overal gelijk: soep, vlees, groenten, aardappelen, toetje. Bij de lunch wordt vaak een extraatje in de vorm van een warme snack geserveerd. Op een enkele uitzondering na eten alle gasten in Schin op Geul en omgeving 's zondags gebraden halve haan met appelmoes. Vis op vrijdag was er ook, maar niet verplicht. Soms kon men kiezen, soms was er geen vis *("Mam hield niet van vis")* en dan werd het niet geserveerd. Goed en veel eten was voor de gasten een belangrijk criterium in een tijd waar slank en gezond nog geen thema was. Wiel Roks vertelt dat de hoeveelheid voedsel die hij verwerkt per persoon aan het einde van zijn hoteltijd nog maar de helft is van wat hij in de beginjaren per persoon moest klaarmaken.

Knus en gezellig

Waren de toeristen in het dorpsbeeld van 1950 tot ruim 1970 wellicht een afwijkende factor, binnen de hotels en pensions was bepaald geen sprake van een cultuurclash. Hoewel men toen nog niet sprak van 'gasten' lijkt de verhouding tussen eigenaar en toerist toch meer op die van informele gastheer en gast dan nu. Gastheerfamilie en gasten gingen doorgaans harmonieus met elkaar om en van een noord-zuid-frictie of religieuze misverstanden was geen sprake. Hooguit eens een opgetrokken wenkbrauw, als op een late zondagavond een groepje streng gereformeerden in pyjama op de hoteltrap zit te wachten om na twaalf uur 's nachts en dus op maandag een borrel te mogen nuttigen.

Wat zochten onze gasten in Schin op Geul ? Het antwoord blijft over een reeks van jaren gelijk: rust, ontspanning in familiaire sfeer, een wandeling of fietstocht, een bezoek aan Valkenburg of Maastricht. Misschien gold dit niet voor de campingbezoekers; dit doorgaans jonge volkje had waarschijnlijk meer op met een avondje stappen. Voor hotel- en pensiongasten waren tot de jaren tachtig ook de touringcarreizen naar het 'buitenland' een grote attractie; een bezoek aan de Ardennen, Luxemburg, Ahrdal en Moezel, en zelfs Frankrijk betekende een hoogtepunt voor de vakantievierende Nederlander.

Elke avond zo ongeveer waren de acquisiteurs van de Valkenburgse touringcarbedrijven op pad om in de hotels en pensions hun klanten te noteren en elke morgen reden de glimmende bussen voor – op weg naar het grote avontuur. De pensionhouders pasten zich overigens noodgedwongen en niet altijd van harte aan bij deze activiteiten: het betekende immers extra vroeg

opstaan om het ontbijt en de lunchpakketten klaar te maken, en ’s avonds nog lang in de weer voor het late diner.

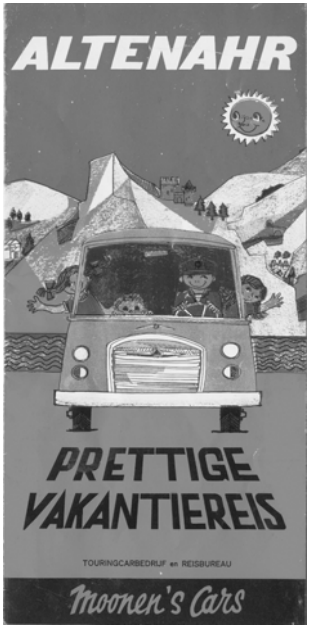

Het toeristenleven in de hotels en pensions valt te omschrijven met woorden als ‘knus’ en ‘gezellig’. Dat was zo in de beginjaren en evenzo in de latere tijd, zij het dat het ouder worden van de stamgasten er waarschijnlijk voor gezorgd heeft dat het vertier in een lagere versnelling kwam. De mensen maakten een wandeling of een fietstochtje, zeker aanvankelijk niet te lang, want in de tijd van volpension waren de gratis koffie om elf uur, de lunch, de gratis middagthee, de warme maaltijd rond zes uur en weer koffie om acht de ijkpunten van de dag. Dat is pas laat veranderd; halfpension komt eerst na 1980 naar voren.
De toerist ging min of meer deel uitmaken van het gezin; men maakte plaats voor hem in huis, hij vulde zijn vakantie natuurlijk met wandelingen en uitstapjes, maar bracht de dag ook vaak door in de tuin of, als het slecht weer was, in een conversatiezaal. Maar een wandeling met de eigenaar of helpen in de huishouding (aardappelen schillen) behoorde eveneens tot de mogelijkheden.

Theo Salden, hotelier in derde generatie, vertelt van gasten die gezamenlijk de afwas doen, onder het zingen van liedjes zoals 'De klok van Arnemuiden'. Hij is niet de enige van wie we zo iets horen. Maria Fortuin-Straaten: *"De gasten werden in het begin heel erg betrokken bij het leven van het huisgezin. Ze hielpen mee boontjes schoon maken en aardappels schillen. Er werd veel met die mensen gedaan. Als er kolen kwamen gingen de gasten meehelpen die naar binnen te halen. Zij deden alles mee."*

Bij regenweer, wat hier in Limburg wel eens kan voorkomen, zijn spelletjes en kaarten favoriet. De hotelhouders organiseren bingo-avonden en ander vermaak en de mensen vinden het prachtig. Bij Pluijmaekers op het Hoonderhöfke wordt eenmaal in de week gezongen bij het kampvuur en elke avond wordt gedanst in de keuken. Guus Bosch gaat regelmatig een dag wandelen met de kinderen van de gasten: *"Dan hebben de ouders een dag rust".*

De gasten vermaken elkaar, maar stellen ook het contact met de gastfamilie op prijs. Er ontstaat vaak een band tussen beide partijen doordat de gast het pension jarenlang trouw blijft en bij zijn vertrek aan het einde van zijn vakantie zijn komst voor het jaar daarna al weer aankondigt. Contacten blijven ook buiten het seizoen bestaan bij gelegenheid van verjaardagen en rouw- of trouwmomenten. Hotel Op de Beek kent een gast die veertig jaar lang op bezoek komt; een auto-ongeluk verhindert verlenging van deze reeks. Stamgasten zijn overigens schering en inslag; alle geïnterviewden maken melding van een trouwe klantenkring. Deze nauwe band tussen gastfamilies en toerist heeft ook zijn keerzijde*:*
"Na zesentwintig jaar was de rek eruit, vooral bij mij. Eerst wilden we nog een jaar of drie doorgaan, maar er kwam vrij plotseling een koper opdagen en zes dagen later was het hotel verkocht. Vroeger was het in zo'n hotel één familie, het was ook 'beregezellig'. De gasten gingen niet naar Valkenburg of zo, die bleven thuis. Als kind heb ik er de prachtigste herinneringen aan. Er waren families die kwamen jaar in, jaar uit. Er zijn er die op ons huwelijksfeest waren, die kwamen toen de kinderen geboren werden. Wij zijn ook al bij hen op visite geweest. Er was een band. Tussen de gasten was het ook hartstikke leuk. Later werd dat anders. Wij waren altijd bij de gasten, zo waren ze dat gewend. Ze kwamen niet naar Hotel Funcken, ze kwamen naar José en Louis". (José Slippens-Funcken).
Ook bekende Nederlanders en buitenlanders wisten Schin op Geul en de pensions te waarderen. Zo verbleef tijdens de tweede wereldoorlog de schrijver Harrie Mulisch in hotel Salden. De 'crisispremier' Colijn wandelde tijdens zijn internering in Valkenburg vaker naar Schin op Geul. Hij dronk dan

met zijn vrouw onder begeleiding van een Duitse soldaat een kopje koffie op het terras van hotel de Vinkenberg. Overigens werd Colijn na zijn internering in Valkenburg vervolgens in Berlijn en tenslotte in Ilmenau geïnterneerd. In deze plaats in Thüringen werd op 6 oktober 2006 voor hem, als Europees staatsman van formaat, een gedenksteen onthuld.

Pension Straaten werd bezocht door de atlete Fanny Blankers-Koen. Zij logeerde met haar gezin een aantal keren in Schin op Geul.
Piet de Jong (minister-president van 1967 tot 1971) en zijn vrouw verbleven een aantal opeenvolgende jaren in Pension Straaten. "*De heer De Jong was nogal klein van postuur en de tuinstoelen van het pension waren misschien wat groot, maar hij kon in een donkerblauw kostuum gekleed niet met zijn voeten aan de grond komen. Zijn beentjes bungelden dan in de lucht. Ocharm".*
Ook Leen Jongewaard, Conny Stuart, Hetty Blok net als Jos Brink logeerden als zij in Heerlen moesten optreden in Pension Straaten.
In hotel Geulzicht logeerde het in de vijftiger jaren bekende radiokoor 'sweet sixteen'.

Vergunningen en controles

De ondernemer van 2006 gaat naar eigen zeggen gebukt onder een veelvoud van regels en voorschriften. Maar dat verschijnsel is niet van vandaag of gisteren. De toeristische ondernemer in Schin op Geul heeft vanaf het prille begin van zijn onderneming te maken met overheidsregulering. Om een pension te beginnen moet hij tenminste vier kamers hebben. Verder moet hij over de nodige 'papieren' beschikken. In dit verband vertelt een aantal van onze informanten dat 'de mam naar Utrecht moest om de papieren te halen'. Jeannet Baadjou – Palmen heeft ons de vergunningen overgelegd waarover Pension Palmen moest beschikken. Dat is een hele papierwinkel:

- bewijs van inschrijving bij het Bedrijfschap voor het hotel-, het pension- en kamerverhuurbedrijf in Den Haag;
- vergunning van het ministerie van Economische zaken tot het vestigen van een pensionbedrijf;
- hotelvergunning van Gedeputeerde Staten van Limburg;
- vergunning van het bedrijfschap horeca voor het uitoefenen van café of aanverwant bedrijf;
- vergunning van de gemeente Valkenburg-Houthem tot het verstrekken van nachtverblijf tegen betaling; en
- vergunning van de gemeente Valkenburg-Houthem om in het kader van de Drank- en horecawet een restaurantbedrijf te mogen uitoefenen.

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN

No. 96061

DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN;

Gelet op artikel 7 van het Besluit Algemeen Vestigingsverbod Kleinbedrijf 1941;

BESLUIT

aan J.H. Palsen te Schin op Geul
aan te Gem. Valkenburg-Houthem
aan te

vergunning te verlenen tot het vestigen van een inrichting, bestemd of mede bestemd voor de uitoefening van een pensionbedrijf xxxxxxx

in het perceel Wolen No. B 1a

te Schin op Geul, Gem. Valkenburg-Houthem.

DE STAATSSECRETARIS
voor deze
HET HOOFD VAN DE HOOFDAFDELING MIDDENSTANDSWETTEN

's-GRAVENHAGE, 30 JUNI 1955

Maria Fortuijn-Straaten vertelt dat de boekhouder bij het ministerie in Den Haag een verzoek moest indienen om de pensionprijs van hfl 6,50 met 75 cent te mogen verhogen.

Bij een vergunning hoort vanzelfsprekend ook controle. Diverse informanten laten ons weten dat het in de jaren 50 en 60 in Schin op Geul en Oud-Valkenburg absoluut niet geoorloofd was dat een ongehuwd stel een kamer deelde. "*Een half uur nadat een paar was ingecheckt stond de politie al op de stoep om te controleren of de mensen ook twee kamers hadden geboekt*. *Dat was ook zo. Ze konden pap dus niks maken. Maar ja, de hele week werd maar één kamer gebruikt".*

Ook bij het kamperen waren de regels streng, al dan niet door de regelgeving van de overheid. Zo vertelt Net Schmets over een stelletje waarvan het meisje bij Schmets kampeerde en de jongen bij Offermans. Ze hadden maar één primusbrander bij zich. Omdat ze niet samen bij Schmets achterom mochten, kookten ze hun potje maar op de stoep aan de straatkant.

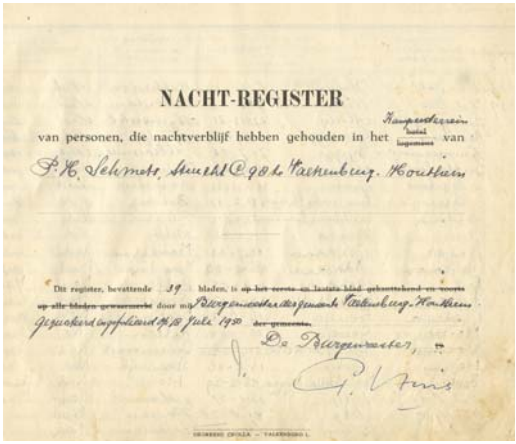

NACHT-REGISTER

van personen, die nachtverblijf hebben gehouden in het ~~hotel~~ Kampeerterrein ~~logement~~ van

P. H. Schmets, Smedestraat 9 te Valkenburg. Houthem

Dit register, bevattende 39 bladen, is ~~op het eerste en laatste blad gehoorteekend en voorts op alle bladen gewaarmerkt~~ door mij Burgemeester der gemeente Valkenburg, Houthem gesloten en opgeheven op 18 Juli 1950 der gemeente.

De Burgemeester,

P. Vrijs

De correcte invulling van het nachtregister genoot de bijzondere aandacht van de overheid. De ondernemer vulde het register liefst zo laat mogelijk in. Als er dan onverhoopt controle kwam, vertelde hij dat de gasten net waren aangekomen en dat er nog geen tijd was geweest om het register in te vullen. De gasten werden in dit spel betrokken door hun te vertellen wat ze moesten zeggen ingeval van onverwachte controle. Vaste gasten hoefde men zelfs niets in te fluisteren; zij kenden het klappen van de zweep al.

Hub van Weersch vertelt dat de controles vaak vooraf bekend waren. Er kwamen dan mannen in leren jassen op een motor het dorp binnen rijden. Men wist dan hoe laat het was. Snel vulde men het register in en belde collega-ondernemers. De gasten die gingen uitslapen (= slapen in een dependance of bij particulieren) waren voor de controlerende instantie niet te traceren en deze werden dan ook niet ingeschreven. Dat dit voor de pensionhouder ook wel eens fout afliep, vertelde Marcel Neven: "*Een echtpaar logeerde bij van Loo in de Graafstraat. Zij waren keurig elke morgen komen ontbijten, maar op zaterdag, de dag dat ze moesten afrekenen, kwamen ze niet opdagen. Ze waren toen rechtstreeks naar het station gegaan. We wisten wel hoe zij heetten, maar helaas hadden we de adresgegevens van deze gasten niet vastgelegd".*

Naast het toezicht op de goede zeden en de juiste invulling van het nachtregister vermelden de ondernemers ook de controles van de Keuringsdienst van Waren en die van de brandweer. De laatste komt eigenlijk pas tegen het einde van de jaren 70 in beeld. De brand die indertijd het Valkenburgse hotel Schaepkens van Sint Fijt in de as legt, geeft de gemeente Valkenburg-Houthem aanleiding strenge brandveiligheidseisen te stellen en te handhaven. De controles door de Keuringdienst van Waren zijn van oudere datum dan die van de brandweer. Volgens onze respondenten hebben deze controles in hun ondernemingen nimmer misstanden van enige betekenis aan het licht gebracht.

Grenzen aan de groei

Rond 1980 komt door een reeks van oorzaken langzaam een einde aan de stormachtige ontwikkeling. De voorschriften van de overheid (onder andere met betrekking tot brandveiligheid) voor het hotel- en pensionbedrijf worden strenger en stellen de ondernemers voor forse investeringen. Daarnaast worden de klanten veeleisender. Gezinnen met kinderen geven de voorkeur aan appartementen en bungalows. Die vorm van accommodatie is in Schin op Geul nagenoeg alleen maar voorhanden in het vakantiecentrum langs de spoorbaan bij Walem.

Het eenvoudige familiepension had zijn langste tijd gehad. En dan was er natuurlijk de concurrentie van het zonnige en warmere buitenland. Met de Spaanse costas kan het Geuldal maar moeilijk concurreren. Veel bedrijven zijn dan ook verdwenen. Doorgaans is de oorspronkelijke ondernemersfamilie in ruste, maar in enkele gevallen is een derde of vierde generatie aangetreden, die, anders dan haar grootmoeder, professioneel geschoold is. Toeristen met een lange vakantie in volpension zijn verdwenen en opgevolgd door mensen

die ervoor kiezen hier een weekend of midweek te verblijven. Het gaat ook om een actievere toerist: nordic walking poles en mountainbikes hebben de plaats ingenomen van wandelstokken met souvenirplaatjes en het Fongers herenrijwiel.

“Valkenburg doet het well”

Men kan zich afvragen wat de toekomst brengen zal. Wat blijft zijn in ieder geval de oude recreatieve waarden van het Mergelland: een attractief landschap met een ‘buitenlands’ karakter, een vriendelijke bevolking, horecavoorzieningen van goede kwaliteit. Dat is een aanbod dat afnemers zal blijven vinden. Maar relatief gaat het toerisme in Zuid-Limburg niet vooruit: andere gebieden scoren qua toeristische bestedingen beter.

Als we nagaan wat de overheid onderneemt om deze ontwikkeling te keren, vooral gerelateerd aan de belangen van kleinere kernen als Schin op Geul, zien we veel goede bedoelingen maar nog weinig concrete plannen. Het is begrijpelijk dat het gemeentelijk beleid zijn focus in de eerste plaats heeft op Valkenburg zelf. Ontwikkelingen elders in het Geuldal worden vooral als ondersteuning voor activiteiten in het stadje zelf gezien. Valkenburg heeft recent ingezet op een nieuw speerpunt: het begrip ‘wellnes’. Na de voor velen van ons nog bekende leus uit de jaren 70: “Zoek het niet te ver: u vindt het in Valkenburg-Houthem”, staat er nu te lezen op borden langs de toegangswegen naar onze gemeente: “ Valkenburg doet het well”. Het roept een beeld op van welgestelde senioren die zich hier laten verwennen na bezoeken aan geavanceerde gezondheidscentra. Het zal wel nog even duren voordat de toeristenondernemingen in Schin op Geul daarvan de vruchten zullen kunnen plukken. Tot zo lang zal Schin op Geul, net zoals Gulpen, Slenaken, Epen en Mechelen, tevreden moeten zijn met het huidige type bezoeker: een prettig publiek in actieve vrije-tijdsbesteding. Misschien ietsje anders dan de terraszitters in de Grote Straat en op het Grendelplein. Maar dat is niet echt iets om rouwig om te zijn, toch?

Na deze algemene schets van de ontwikkeling van het toerisme in Schin op Geul volgen nog twee bijdragen over twee speciale onderwerpen: de dagtochten met de bus, een fenomeen dat nu vrijwel volledig verdwenen is, en het verhaal van het verblijf van de wielerploeg van Lance Amstrong in Schin op Geul.